

DÜNYANIN ÇEŞİTLİ ÜLKELERİNDE ETNİK GERİLİMLER BAĞLAMINDA FUTBOL

Mert Kerem ZELYURT*

Öz

Spor, yapıldığı toplumun kültürel ve politik çelişkilerini yansıtmakta, bu bağlamda etnik kimliklerin de dünya futbolunda kendilerine simgesel ifade alanları bulduğu görülmektedir. İspanya'da Barcelona futbol kulübü Katalan ulusçuluğuyla özdeşleşmekte; Hırvatlar ve Sırpalar arasında yapılan bir maç Balkanlardaki etnik çatışmayı simgelemekte; 'Celtic' kulübü İskoçya'daki Katolik İrlandalı kimliğini temsil etmektedir. 90'lı yıllardan itibaren Kürt kimliğine simgesel bir ifade kanalı açan Diyarbakırspor; Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlığını izleyen göç sonrası Hindular arasındaki bölünmeyi yansıtan Mohun Bagan-Doğu Bengal rekabeti dünya futbolundaki etnik gerilimlerin diğer örneklerini sunmaktadır. Futbol, azınlıkların ya da dışlanan toplumsal grupların temsili için araçsallaştırılmakta ve politik ifadeler için bir projeksiyon alanı olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Celtic, Etnik Gerilim, Futbol, Katalonya, Yugoslavya

179

FOOTBALL IN THE CONTEXT OF ETHNIC TENSIONS IN VARIOUS COUNTRIES IN THE WORLD

Abstract

Sport, reflects cultural and political contradictions of society where is done, in this context it is seen that also ethnic identities are found symbolic expression areas in the world football. In Spain Barcelona football club identifies with Catalan nationalism; a match between Croatian and Serbian symbolize an ethnic conflict in Balkans; the club 'Celtic' represents Catholic Irish identity in Scotland. Diyarbakırspor which opens a symbolic expression canal for Kurdish identity from the 90s; Mohun Bagan- East Bengal rivalry that reflects the separation of Hindus, after the migration which follows the independence of India and Pakistan shows the other examples of ethnic tensions in the world football. Football, use as a means for representation of

* Dr., İstanbul Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, k.zelyurt@gmail.com

minorities or excluded social groups and can be a projection area for political expressions.

Keywords: Celtic, East Bengal, Ethnic Tension, Football, Catalonia, Yugoslavia

Giriş

Futbol, dünyanın her yerinde kitlesel cazibe merkezi haline gelmiş bir spor dalıdır. Kitlelerde futbola katılım “pasif katılım” ya da “seyirlik eğlence” olarak ortaya çıksa da, kişiler bir takımın taraftarı olarak oyuna dahil olduklarını hissedebilirler. Taraftar olarak oyuna dahil olmanın serbest zaman faaliyeti veya eğlence olarak değerlendirilmesi, kişinin bu taraftarlığa yüklediği anlama ve yaşantı dünyasında ne kadar önem atfettiğine bağlıdır. Bir kişi bir futbol kulübünün taraftarlığı kanalıyla bir aidiyet duygusu geliştirerek, kolektif bir kimlik edinebilir. Bir futbol kulübü etnik kimliklerle özdeşleşerek, politik muhalefetin ve iktidara karşı direnişin ifade edildiği bir araç haline gelebilir.

Bir toplumda bir takım etnik, mezhepsel, dinsel veya ekonomik ihtilafa dayanan çatışmalar varsa, bu çatışmaların yansımalarını, bir toplumsal alan olan futbolda da gözlemleyebiliriz. Toplum ve spor ilişkisinin dünyadaki örnekleri, sporun, o ülkenin toplumsal gerçeklerini ve sorunlarını yansıtan bir toplumsal kurum olduğunu gösterir. “Spor, içinde yapıldığı toplumun tüm çelişkilerini, çirkefini yansıtan bir aynadır”.¹

Bu incelemede futbolun dünyadaki etnik gerilimlerle girdiği ilişki sorunsallaştırılacaktır. Çalışmada İspanya, Yugoslavya ve İskoçya gibi ülkelerde farklı düzeylerde var olan etnik gerilimlerin kendilerine futbol yoluyla nasıl ifade alanı bulduğu, bu ülkelerdeki futbol rekabetlerinin futbol ve etnik kimlik ilişkisinde bir bakıma “ideal tip” özelliği kazanarak; etnik kimliklerin yeniden üretiminde nasıl araçsal bir işlev üstlendiği tartışılacaktır. Bu 3 ülkenin yanı sıra Türkiye ve Hindistan

¹ Kurthan Fişek, *Sporun Anatomisi* (İstanbul: YGS Yayınları, 2003), s.65.

gibi ülkelerde bu sorunsala kaynaklık eden sosyolojik süreçlerden bahsedilecektir.

ETNİSİTE KAVRAMI

“Etnik” kelimesi, Yunanca “Ethnos” kelimesinden gelmektedir. Modern dile İngilizce olarak girmiştir, çeşitli halk ve ulusları niteler.² “Etnik” ve “ırk” terimleri, sık sık birbiriyle karıştırılan ve kimi zaman birbirinin yerine kullanılan kavramlar³ olarak, terminolojide tartışma konusu olmaktadır. “(…)“Etnik” veya “etnik grup” terimleri özellikle kültürel farklılık bağlamlarında kullanılırlar; kültürel farklılık, her şeyden önce, gerçek veya yaygın bir biçimde algılanan ortak bir soy, ayırıcı dil özellikleri ve ulusal ya da bölgesel köken ile bağlantılıdır(…)“⁴ Volkan, etnisitenin, dili olduğu kadar dini de içine aldığını, grubun tarihindeki paylaşılan imgelerle bağlantılı olup keskin bir “biz” ve “onlar” duygusu oluşturduğunu vurgulamaktadır.⁵

Bilgin’e⁶ göre; “etnik (ethnic veya ethnical) sıfatının türetildiği ‘etni’ (ethnie), birtakım kültürel nitelikler bakımından ortak bir insan topluluğunu, özellikle bir dil ve kültür komünitesini ifade etmekte ve daha ziyade anatomik niteliklere gönderen ırk teriminden farklılaştırılmaya çalışılmaktadır; ancak etnik grup terimi yaygın kullanımda ırksal nitelikleri de kapsamaktadır. Etniklik, etnik bir grubun kimliği, kolektif bir benlik iddiası anlamında kullanılmaktadır”.

Smith⁷ ise, ‘millet’ ve ‘etni’ kavramları arasındaki farkı vurgular; millet’i, etnide olduğu gibi ortak mitleri ve anıları olan, teritoryal bir topluluk olarak tanımlar. Ancak etni’de, bir ülke ile olan bağ sadece

² Charles Lemert, *Etnicity and Ethnic Groups*, The Cambridge Dictionary of Sociology (Cambridge University Press, 2006), s.174.

³ Steve Fenton, *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür* (çev. Nihat Şad, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2001), s.5.

⁴ Fenton, age, s.5.

⁵ Vamık Volkan, *Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri* (çev. Özgür Karaçam, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2009), s.34.

⁶ Nuri Bilgin, *Kolektif Kimlik* (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1999), s.63.

⁷ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik* (çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), s.70,71.

tarihi ve semboliktir. Millet'te ise bu bağlar fiziki ve fiilidir. Milletlerin ülkeleri vardır. Teritoryal bir yurda dair ortak mit ve anılar olmaksızın milletler kavranamazken, etnik topluluklar bir milletin sahip olduğu pek çok nitelikten yoksundur. Etnilerin 'kendi' teritoryal memleketlerinde ikamet ediyor olmaları, ortak bir iş bölümü ya da ekonomik birlik göstermeleri gerekmez.

Yapılan tanımlardan etnisite'nin, içerik olarak kültürel bir niteliği olduğu anlaşılmakta ancak, ırk ve etnik kavramlarının bazı kullanımlarında, Malezya ve Britanya örneklerinde olduğu gibi, bu kavramlar birbirinin yerine kullanılmakta, ırk kavramının çağrıştırdığı biyolojik özellikler "etnik" içeriğe de dahil edilmektedir.⁸

ETNİK, MİLLİ VE KOLEKTİF KİMLİK İNŞASINDA SPOR

1970 sonrası sosyolojisinde postmodernizmin farklılık vurgusu ve kimlik tartışmaları bağlamında etnisite, milliyetçilik ve farklılığa yönelik tartışmalar da artmıştır.⁹ Soğuk savaşın bitmesiyle beraber, bir yanda Sovyetler ve öte yanda ABD'nin yarattığı çift kutuplu dünyanın sınıf siyaseti, yerini kimlik siyaseti tartışmalarına bırakmaya başlamıştır. Kimliğe dayalı muhalif söylemler salt bir ekonomizme dayalı olmaktan çok, yeni toplumsal hareketlerden kaynaklanan, söyleme dayalı kimliklerdir. Küreselleşme (Globalleşme) süreciyle de bağlantılı olan bu dönemde etnik kimliklere dayalı söylemlerin de yükselişe geçtiği görülür.

"Globalleşme sürecinin ortaya çıkardığı belirsizlik durumunu simgeleyen en önemli gelişmelerden biri de farklılıkların tanınmasına dayalı kimlik siyasetinin siyasal söylemi belirleyici duruma gelmesi. Yeni toplumsal hareketlerden 'medeniyetler çatışması'na, tanı(n)ma politikalarından etnik kuyıma ve tarihin

⁸ Fenton, age, s.5.

⁹ Margaret M. Poloma, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (çev. Hayriye Erbaş, Ankara: EOS Yayınevi, 2007), s.11.

yeniden yazımından toplulukçu toplumsal mühendislik projelerinin ‘geleneği gelecekleştirmesi’ne kadar farklı boyutlarda ve bağlamlarda kimlik siyasetinin kendisine hareket imkanı bulduğunu gözlemliyoruz”¹⁰

“Kimlik duygusu, belirli bir etnik grubun, kendi farklılığını inşa etmek üzere kendisi için bir referans kaynağı olacak kolektif bir geçmiş yaratma çabalarıyla ilgilidir. Dolayısıyla bu geçmiş, bir miras olarak çok çeşitli şeylerle(biyolojik, kültürel, vs.) doldurulabilir ve geçmişin öğelerinin algılanması ve temsili, kimlik taleplerinin yönüne göre şekillendirilebilir”.¹¹ Kimlik duygusunun oluşumunda ortak geçmiş, ritüeller, kültürel farklılıklar, mitler, bireyin kendini ait hissettiği toplumsal grubun geçmişteki başarıları ve zaferleri ya da haksızlığa uğramış olma duygusu vs. unsurlar etkili olmaktadır.

Bilgin¹², kolektif kimliğin grup üyeleri tarafından subjektif olarak algılandığını, diğerine karşıtlık içinde bir kontrast ve diğerlerinden fark olarak tanımlandığını, temsiller sistemi içindeki pozitif niteliklerin etnosantrist tutumlar üreten defansif bir çekirdek oluşturduğunu vurgular. Bilgin, birbirine karşıt olarak konumlanan kolektif kimliklerin inşası sürecini aşağıdaki satırlarda ise şöyle açıklamaktadır:

“Önyargı ve stereotipler, kolektif kimlik inşasında önemli bir rol oynarlar. Çünkü yöneldikleri bir dış grubun tüm üyelerine yapıştırılan damga ve etiketler olarak, bu grubun bizim gözümüzdeki anlamını tayin ederler. Bir grup insana baktığımızda birbirinden farklı bireyler veya tek tek kişiler görmek yerine, hepsi de aynı renge, aynı sese, aynı özelliklere sahip,

¹⁰ Fuat Keyman, “Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı”, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*,(ed.) Nuri Bilgin (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997), s.286.

¹¹ Bilgin, *Kolektif Kimlik*, s.63.

¹² Bilgin, *Kolektif Kimlik*, s.61.

birbirinin kopyası olan, biri diğerini yansıtan insanlar görme sonucunu doğururlar.(...)Belirli bir gruptan olmak, bu grubun önyargı ve stereotiplerini paylaşmak, örneğin gruptaki diğer kişilerin sevdiklerini sevmek, sevmediklerini sevmemek anlamını taşır. Stereotipler, dış grubu olumsuzlayıp aidiyet grubunu yücelterek bireylere bir tür farklılık duygusu, yani bir kolektif kimlik duygusu kazandırır”¹³

Kolektif kimlik ve biz duygusunu, rakip olarak konumlandırılan bir toplumsal grubu önyargıyla ötekileştirip, kötü özelliklerle etiketlemenin güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Baumann¹⁴ biz duygusunun oluşumunda uzlaşmazlık ve zıtlık duygusunun belirleyiciliğine vurgu yapar. “Bu zıtlık her şeyden önce kendi dünyanın (bölünmüş evren haritanda ötekilerin yerini belirleyen sınıflandırma ilkemin, çerçevemin) planını çıkarmakta kullandığım bir araçtır. Ben onu kendi okulum ile komşu okul arasındaki; “benim” tuttuğum takım ile belalı fanatikleriyle birlikte rakip futbol takımı arasındaki;(…) eğlenmekten başka bir şey istemeyen barış tutkunu arkadaşlarım ile bunu imkansızlaştırmakta kararlı polis güçleri arasındaki;(…) farkı ifade etmek için kullanırım”.¹⁵

Bir kişi bir siyasi hareketin ideolojisi, kutsal bir inanç, kadın hareketi, nükleer silahlanmaya karşı bir toplumsal hareket, çevreci hareketler ya da bir futbol takımının taraftarlığı yoluyla bir toplumsal kimlik edinebilir. Veya birkaç kimliği aynı anda taşıyabilirler. Etnik kimlik ise daha geniş toplumsal bağlamlarda düşünülen bir kimlik türüdür. Dünya, yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren etnik ve

¹³ Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası* (İzmir: Aşina Kitaplar, 2007), s.130.

¹⁴ Zygmunt Baumann, *Sosyolojik Düşünmek* (çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2009), s.52.

¹⁵ Bauman, 2009, s.52.

dini kimliklerin yükselişine tanık olmaktadır. Yugoslavya’da etnik çatışma kanlı bir savaşa neden olmakla beraber, Balkan coğrafyası bugün de etnik gerilimlerin devam ettiği bir alandır. Türkiye’de 80’li yıllardan günümüze kadar etnik Kürt Hareketinin terör örgütü PKK’nın eylemlerine sahne olmaktadır. Etnik kimliklerin geniş toplumsal gruplar veya azınlıklar için bir ifade alanı olduğu görülmektedir. Volkan, etnik kimlikleri çadır metaforuyla açıklamaktadır:

“Hepimiz, çocukluğumuzdan itibaren iki kat giysi giyeriz. Yalnızca bireye ait olan ilk kat giysi, sınıksız oturur ve kişisel kimliği temsil eder. Daha bol olan ikinci kat giysi, geniş grubun etnik(veya dinsel ya da ideolojik) çadırının kumaşındandır. Geniş grubun her bireyi, bu kumaşın bir parçasına bürünmüştür. Kumaş kişiyi bir ebeveyn ya da bir bakım veren gibi sarar, korur. Demek ki, çadırın bezi altındaki binlerce ya da milyonlarca bireye dev tek bir kumaşmış gibi bir sığınak oluşturur ve geniş grup kimliğini temsil eder”¹⁶

Spor ve kimlik ilişkisi irdelenecek olursa, sporun yerel, bölgesel ve ulusal kimliklerin ifadesinde araçsal bir işleve sahip olduğu görülebilir. Spor, aidiyet ve grup duygusu için toplumsal bağlam yaratır. “Sporda kimlik, farklı olmayı ve ortak alanı simgeleyebilir. Spor, insanlar için beraber olma, topluluk oluşturma, bölgesel, ulusal, etnik ve sivil bir topluluk fikri oluşturmaya katkıda bulunur.(...)Kimliğin inşası ve gösterimi için potansiyel bir ortamdır. Spor, ‘Diğer’ lerinin nasıl oluştuğunu görme fırsatı sağladığı gibi, grup ve kişisel analiz için de bir

¹⁶ Vamık Volkan, *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme* (çev. Medine Banu Büyükkal, İstanbul: Everest Yayınları, 2009), s.87.

ortam oluşturur. Spor; varoluşu, onuru, inançları, amaçları ve hayal edilen topluluğun toplumsal statüsünü temsil edebilir”.¹⁷

Sporun simgesel yönü, ulusal kimlik ve duygunun yükselmesini teşvik eder. Spor, İspanya’daki Katalonya örneğindeki gibi, kültürel otonomi duygusu sağlamaya katkıda bulunur. Özel sportif başarılar belirli alanlarla belirli sporlar arasında sembolik bir ilişkinin kurulmasını teşvik eder. Atletizm ve Kenya, futbol ve Brezilya, buz hokeyi ve Kanada-İsveç, golf ve İskoçya, sumo güreşi ve Japonya, bisiklet ve Fransa, beyzbol ve Küba, hurling ve İrlanda mekan ve spor ilişkisinin sembolizmine örneklerdendir. Spor ve sportif başarı ulusun büyüklüğüne ve ulusal kimliğe katkıda bulunur, iç çekişmelerin üstüne çıkmayı sağlayıp toplumsal uyumu arttırır.¹⁸

Hobsbawm, George Orwell’a da atıfta bulunarak, özellikle iki dünya savaşı arası dönemde sporun milli mücadeleyi ifade eden bir alan olduğunu, yarışan sporcuların da milletlerin temsilcisi olduğunu vurgular.¹⁹ Hobsbawm’a göre, “Sporu erkeklere milli duyguları aşılamanın benzersiz ölçüde etkili bir aracı durumuna getiren etken, en az politikleşmiş ya da kamusallaşmış bireylerin bile kendilerini, pratikte her insanın olmasını istediği ya da ömrünün bir anında kendisinin olmak istediği kadar mükemmel olan genç insanların sembolize ettiği milletle rahatlıkla özdeşleştirebilmeleridir. Milyonların oluşturduğu hayali topluluk, on bir isimli bir ekipte daha gerçek görünmektedir. Birey, alkışlamakla yetinse bile, kendi milletinin bir sembolü haline gelmektedir”.²⁰

Futbol ve milli kimlik arasındaki ilişkinin kimi zaman en üst düzeye çıktığı, hatta iki ülke arasında çıkması olası bir savaşın

¹⁷ Joseph Maguire v.dğr., *Sport Worlds: A Sociological Perspective* (Champaign: Human Kinetics, 2002), s.143-144.

¹⁸ Grant Jarvie, *Sport, Culture and Society* (Champaign: Routledge, 2006), s.115.

¹⁹ Eric J. Hobsbawn, *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik* (çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010), s.171.

²⁰ Ibid.

tetikleyici unsurlarından birisi olabildiği de görülmektedir. 1969'da Honduras ve El Salvador arasında yapılan, yüz saat süren ve 'Futbol Savaşı' olarak tarihe geçen olayda 4000 kişinin ölmesine, 12.000'den çok kişinin yaralanmasına, Elli bin kişinin evini ve toprağını yitirmesine, pek çok köyün imha edilmesine neden olduğu belirtilir.²¹ Ancak futbol savaşı olarak adlandırılan bu olayın futbolla ilgisinin olmadığı, bu facianın koşullarını hazırlayan asıl sebeplerin; Ekonomik olarak daha güçlü olan El Salvador ile altyapısı zayıf Honduras arasında Orta Amerika Ortak Pazarı (MCC) yüzünden yaşanan gerginlik ve sayıları on binleri bulan El Salvadorlu küçük çiftçi ve toprak işçisinin Honduras'tan çıkarılması gibi sorunlar olduğu görülmektedir.²²

14 Ekim 2009 tarihinde, Bursa'da gerçekleşen Türkiye-Ermenistan maçı sportif sonucu açısından önemsiz bir karşılaşma olmakla birlikte, neredeyse diplomatik krize neden olması ve Bursa Atatürk Stadyumundaki milliyetçi tepkilerin oluşması açısından önemlidir. İki ülke arasındaki temel meseleler olan 1915 olayları ve Dağlık Karabağ'ın işgali tartışmalarının kamuoyundaki etkileri, futbol ortamına taşınmıştır. FİFA'nın stada üçüncü bir ülkenin bayrağının sokulmayacağına dair kararından sonra, Azerbaycan bayraklarının stada sokulmaması, stadyum içinde ve dışında milliyetçi tepkilerin oluşmasına engel olamamıştır. O dönemde Ermenistan ile sınırların açılmasını öngören protokollerin imzalanması da, bu futbol maçını diplomatik bir nüfuz alanına taşımıştır. Tribünlerde ise Ermenilere yönelik milliyetçi tepkiler verilmiş, anti Ermeni sloganlar atılmıştır. 'Tek millet iki devlet' ve kardeş ülke söylemlerinin, futbol ortamında da tekrar etmesi, milliyetçiliğin spor yoluyla daha geniş bir bağlama taşınmasını sağlamıştır. Bu futbol maçının neredeyse diplomatik bir

²¹ Ryszard Kapuscinski, *Futbol Savaşı* (çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: OM Yayınevi, 2000), s.176.

²² Gert Eisenbürger, "Futbol Savaş mı?: El Salvador ile Honduras Arasındaki Çatışma (1969)", *Futbolistas*, (ed.) Dario Azzellini ve Stefan Thimmel (çev. Serra Bucak, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2008), s.68-69.

kriz ihtimalini de yarattığı söylenebilir. Bu örnekte futbol, kitlesel bir gösteri alanı olarak, milli kimliklerin çatıştığı bir ortam ve bir protesto alanı işlevi görmektedir. Futbolun, milliyetçilik söylemlerinin kolaylıkla üretildiği bir alan olabildiği ortaya çıkmaktadır.

DÜNYA FUTBOLUNDA ETNİSİTEYE DAYALI GERİLİMLER

Barselona-Real Madrid: Katalanlar'ın Özgürlük Mücadelesi

İspanya'da uzun yıllar devam eden etnik ihtilafın, futbola da yansdığı görülmektedir. Bu çekişme bir etnik çatışmadan ziyade İspanya Devleti'nin toprak bütünlüğünü bozmadan, bağımsızlık talebi olmadan Katalanların kültürel taleplerini ve Katalan dilinin yaygınlaştırılması için verilen mücadeleyi içermektedir.²³ Futbola yansıyan ve iki futbol takımının maçlarında simgeleşen bu rekabet, İspanya'da özerk bölge olan Katalonya'nın takımı FC Barselona ile İspanya Krallığı'nı, yani statükoyu temsil ettiği düşünülen Real Madrid CF'nin rekabetidir. Bu maçlar, "El Clasico" olarak adlandırılır, basit bir futbol rekabetinden öte anlam taşır, tarihsel ve politik sebeplere dayanır. Katalanlar uzun tarihsel süreçte merkezi yönetime karşı bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir.

İspanya merkezi iktidarı ve ayrı bir etnik grup olan özerk bölge vatandaşları Katalanlar arasındaki mücadelenin futboldaki yansımaları dünya çapında üne sahiptir. Barselona – Real Madrid maçları, iki etnik grubun mücadelesini yansıtması açısından simgesel bir önem teşkil eder; Katalonya ve İspanya merkezi iktidarı arasında olan ihtilafı özdeşleştirir. "El Clasico" olarak adlandırılan Barcelona – Real Madrid maçlarının simgesel gücü ve politik görünümü hakkında yapılan yorumlardan da durumu daha iyi anlayabilmekteyiz:

"(...)Real Madrid Franco iktidarının takımı olarak kesinlikle tanımlanamaz; ama Katalanların gözünde

²³ Manuel Castells, *Kimliğin Gücü* (çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), s.69.

bu kulüp merkezdeki gücü ve merkezi iktidarı simgeliyordu- hala da simgeler. Real Madrid, alt edilmesi gereken dış düşman haline geldi. Kimileri, yarı şaka yarı ciddi, İspanya'da demokrasiye geçiş sürecinin Aralık 1973'de Carrero Blanco'nun öldürülmesiyle değil, Şubat 1974'de Barça'nın Real Madrid'i Madrid'de 5-0 yenisiyle başladığına inanırlar”²⁴

“1960'lara kadar çoğunlukla yerli futbolcularını kullanan FC Barcelona, Real Madrid'le rekabetini güçlendirmek için yabancı oyuncu almaya başladı. Oyuncu kiralama politikası 1980'lerin ortasına kadar sonuç vermemesine rağmen, FC Barcelona Katalonya'nın ulusal takımı oldu, ekonomik ve politik söylemlerde Katalanların en önemli kurumlarından biri olarak görüldü. İspanya iç savaşından sonra Katalonya üstündeki baskı, kulübe özel bir anlam yükledi. Les Corts stadyumu; binlerce Katalan için Katalan bayraklarının (Senyeres) dalgalandığı, şarkıların (Els Segadors) söylendiği ve hor görülen ana dillerinde konuştukları bir yer olarak, Katalan milliyetçiliğinin güçlü bir performans alanı oldu”.²⁵

Shobe²⁶, Katalan kimliği inşasında FC Barcelona'nın rolünü tartıştığı çalışmasında, kulübün, Barcelona'nın kentleşme ve modern Katalan milliyetçiliğinin oluşumunun kilit bir anında kurulduğunu, bu iki süreçte de tamamlandığını belirtir. Kuruluşunu izleyen yıllardan itibaren kulüp, 20. yy İspanyası'nın gördüğü iki diktatörlük döneminde, Katalan kimliğini temsil etmiştir. FC Barcelona kulübü simgeselliğin ötesine geçerek; Katalan kimliğinin ifade edilmesinin yasaklandığı

²⁴ Gabriel Colome, “FC Barcelona ve Katalan Kimliği”, *Futbol ve Kültür: Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler*, (ed.) Roman Horak, Wolfgang Reiter, Tanıl Bora (İstanbul, İletişim Yayınları, 2009), s.131.

²⁵ Ramón L. Goig, “Identity, Nation-State and Football In Spain. The Evolution of Nationalist Feelings In Spanish Football”, *Soccer & Society*, Vol. 9, No. 1, (2008):60.

²⁶ Hunter Shobe, “Place, Identity and Football: Catalonia, Catalanisme and Football Club Barcelona 1899-1975”, *National Identities*, Vol. 10, No. 3, (2008):341.

zamanlarda, kolektif Katalan kimliğini ifade etmek için bir araç işlevi görmüştür. Politik, kültürel ve dile yönelik uygulanan baskı atmosferinde FC Barcelona'yı desteklemek, Katalan milliyetçiliği ve kimliği için tutarlı bir yol olmuştur.

Dinamo Zagreb-Kızılyıldız (13 Mayıs 1990): Balkanlar'da Etnik Çatışma ve Futbol

“Avrupa’da “Balkanlar” kelimesi etnik çatışmalar ve bölgesel büyük güç rekabetini çağrıştırır”.²⁷ Balkan coğrafyası, özellikle, milliyetçi akımların büyüyüp serpilmeye başladığı 19. yy’dan bu yana etnik çatışmalara sahne olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun çözülme sürecinde de Balkanlardaki bu ayaklanmaların büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Ortaylı’ya göre, “Balkanlar, ulusçuluk ve etnik münaferet için biçilmiş bir kıtadır. Balkan halklarının kabilevi yapısı vardır ve etnik bağlar canlıdır”.²⁸

Brubaker ve Laitin²⁹, soğuk savaş sonrası modern dünyanın 2 temel niteliğinin, yakın dönemde etnik ve milliyetçi şiddetin yükselmesine katkıda bulunduğunu ileri sürer. İlki; “Weberyan devletin çöküşü” olarak addettiği; kendi sınırları dahilinde bir devletin meşru şiddet tekeline dayalı gücünün azalmasıdır. İkincisi ise, Fransız Devrimi’nden sonra siyasi çatışmaların ana hatlarını belirleyen sağ-sol ideolojik eksenin netliğini kaybetmesidir. 1950’lerden 1980’lere kadar muhalif güçler kaynaklarını kapitalizm ve komünizm karşıtlığı temelinde gelişen ideolojik dil içinde harekete geçirirken, bugün bu ideolojik ana hattın netliğini kaybetmesi sonrasında uzlaşmazlıkları, çatışmaları ve iktidar-muhalefet çekişmelerini etnik bir çerçeve içinde konumlandırma eğilimi doğmuştur.

²⁷ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri* (çev. Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005), s.175.

²⁸ İlber Ortaylı, *Yakın Tarihin Gerçekleri: Osmanlı’nın Çöküşünden Küllerinden Doğan Cumhuriyete* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), s.15.

²⁹ Rogers Brubaker, David D. Laitin, “Etnik ve Milliyetçi Şiddet” (çev. Kevser Güler), *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 44, (2008):212-213.

Soğuk savaşın bitimiyle parçalanan devletlerin en tipik örneği Yugoslavya'dır. "Eski Yugoslavya 1990'ların başlarının en karmaşık, en karışık ve en eksiksiz fay hattı savaşları dizisinin yaşandığı yerdi. Birincil düzeyde Hırvatistan'da Hırvat Hükümeti ve Hırvatlar Hırvat-Sırlarla savaşıyordu ve Bosna-Hersek'te Boşnak Hükümeti, birbiriyle savaşan Boşnak Sırlar ve Boşnak Hırvatlara karşı savaşıyordu. İkincil düzeyde Sırp hükümeti Boşnak ve Hırvat Sırlara yardım ederek "Büyük Sırbistan"ı destekliyordu; Hırvat hükümeti Boşnak Hırvatları destekleyerek "Büyük Hırvatistan"ı gaye edinmişti(...)".³⁰ Eski Yugoslavya'daki çatışmalar, farklı etnik grupların etnik açıdan homojen alanlar yaratma amacı ve etnik temizlik çabalarını içeriyordu. Hırvatistan, Sırların ülkeden sınır dışı edildiği tek etnikli bağımsız bir devlete dönüşmüştür.³¹

2. dünya savaşı sonrası, federatif bir yapıya dayanarak kurulan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, farklı etnik gruplardan oluşan devletlerin sosyalist ortak bir yapı altında birleşmesiyle oluşuyordu. Bu devletler Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya Sosyalist cumhuriyetleriydi. Tito'nun 2. dünya savaşı sonrası oluşan soğuk savaş ve çift kutuplu dünya ortamında, Stalin'in ve temsil ettiği Sovyet kampının güdümüne girmemesi; Yugoslavya'ya, diğer Doğu Avrupa ülkelerinden farklı bir nitelik kazandırıyordu. Tito, üçüncü dünyayı temsil eden Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucularından biriydi. Amacı, İkinci dünya savaşının galip devletleri olan ABD ya da karşısındaki Sovyet kutbuna dahil olmayıp, bağımsız bir sosyalist yapı kurmaktı. "(...)Tito'nun üç yönetim ilkesi ülke politikasının temelini oluşturdu: (i)Öz yönetim anlayışıyla yerel özgürlüklerin sağlanması, (ii)kardeşlik ve birlik anlayışıyla tek parti yönetimi içinde etnik uyumun

³⁰ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması* (çev. Mehmet Turhan, Y.Z. Cem Soydemir, İstanbul:Okuyan Us Yayınları, 2011), s.423.

³¹ Anthony Giddens, *Sosyoloji* (çev. Şebnem Pala Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008), s.546.

kurulması, (iii)dış politikada bağlantısızlık anlayışıyla dünya barışına hizmet edilmesi".³²

"Komünizmin çöküş sürecine girmesi, Yugoslavya'da belirsizlik yarattı ve federatif yapı altındaki cumhuriyetlerde milliyetçi duygular uyandırdı. Hırvatistan'da yapılan seçimler Franjo Tudjman'ın Hırvatistan Demokratik Birlik Partisi'nin galibiyetiyle sonuçlandı. Bu grup, Hırvatistan'da ve Sırbistan'da yaşayan Sırlara olan nefretini açıkça beyan etti. Bu davranış bir Sırp Milliyetçisi olan Sırp Komünist Partisi lideri Slobodan Miloseviç'in seçilmesini teşvik etti. Miloseviç'in retorigi ve Kosova'daki Arnavut nüfusa yönelik baskıları diğer cumhuriyetleri korkuttu".³³

Huntington³⁴, Sırlar, Hırvatlar ve Müslümanların tarih boyunca komşu olarak barışçıl bir şekilde yaşadığını, gruplar arası evliliklerin yaygın olduğunu, tarihsel olarak Bosna'da cemaat kimliklerinin güçlü olmadığını ve dini özdeşleşmelerin zayıf olduğunu vurgular. Ancak Yugoslav kimliği parçalanır parçalanmaz, dinsel kimliklerin öne çıktığını ve şiddetlendiğini belirtmektedir. Gruplar arasında çatışmanın giderek nasıl ivme kazandığını ve medeniyet kimliklerinin yükselişini aşağıdaki satırlarla açıklamaktadır:

"(...)Çok toplumculuk buharlaştı ve grupların her biri giderek kendilerini daha geniş kültürel cemaatle özdeşleştirmeye ve dini terimlerle tanımlamaya başladı. Boşnak Sırlar kendilerini Büyük Sırbistan, Sırp Ortodoks Kilisesi ve daha yaygın olarak Ortodoks cemaatle özdeşleştirerek aşırı Sırp Milliyetçilere dönüştü. Boşnak Hırvatlar en ateşli Hırvat Milliyetçileriydi, kendilerini Hırvatistan vatandaşı

³² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994* (İstanbul: İmge Kitabevi, 2008), s.576.

³³ "Serbo Croatian War", erişim tarihi 15.04.2012, <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/croatia.htm>.

³⁴ Huntington, s.403.

*addediyor, Katolikliklerini vurguluyor ve Hırvatistan
Hırvatlarıyla birlikte Katolik Batı'yla
özdeşleşiyorlardı”³⁵*

Yugoslavya'nın parçalanması ve iç savaş sürecindeki bu karşılıklı düşmanlıklar nihayet spor olgusuna da yansımakta gecikmedi. “Kışla savaşları devam ederken Yugoslavya Milli Basketbol takımı Hırvat Drazen Petroviç ve Sırp Vlade Divaç'ın yıldızlaştığı dünya şampiyonasında son kez SSCB'yi yenip Dünya Şampiyonu oluyordu. Ancak final maçından sonra Sırp oyuncular bir yerde, Hırvat oyuncular bir başka yerde seviniyorlardı. Ordu bölünmüştü evet, ama dünya şampiyonu takımı da bölünmüştü. Hırvat oyuncular damalı Dalmaçya bayrakları sallarken Sırp'lar Yugoslav bayrağı sallıyordu. Neyse ki Drazen Petroviç eline bir Tito resmi alarak bütün takımı orta alanda toplamış ve büyük bir kaosun yaşanmasını engellemiştir”.³⁶

Dağılma sürecinde olan Yugoslavya Federasyonunda etnik şiddetin tırmandığı görülüyordu. Bu süreçte özellikle polis teşkilatına çalışan Arkan, Sırp milliyetçilerinin başında çetecilik faaliyetlerini örgütlemekteydi. “(...)Arkan, 80'lerin sonunda komünizmden, patlayan Sırp ekonomisini yöneten çetecilerin ve kaçakçıların düzenine geçişin ilk örneklerinden birisiydi. Hakkını vermek gerekirse, sadece bu durumu temsil eden bir figür olmaktan çok öteydi. 1986'da Sırp Komünist Partisi'nin başına geçen Slobodan Miloseviç'i destekleyerek istisnai derecede riskli bir görevi başardı”.³⁷ Milliyetçiliğin yükselmesi, bazı paramiliter örgütlerin oluşumunu da hızlandırıyordu. Kızılyıldız tribünleri ise Sırp Milliyetçiliğini besleyecek ve temsil edecek paramiliter oluşumlar için uygun bir alan sunuyordu.

³⁵ Huntington, s.403.

³⁶ Teoman Alili, *Yugoslavya Dersleri* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010), s.53.

³⁷ Franklin Foer, *Futbol Dünyayı Nasıl Açıklar?* (çev. H. İsmail Çırak, İstanbul: İthaki Yayınları, 2012), s.24.

“Miloseviç uzun süredir baskı altında olan Sırp milliyetçiliğini sömürerek güç ve rağbet kazanmıştı. Fakat, çıkarıcı ve şüpheli bir insan olarak, hızla alevlenen bu ihtirasların kısa sürede kendi aleyhine de dönebileceğini anlamıştı. Milliyetçiliği ayarlarken dikkatli olmak gerekiyordu. Bu tehlikeli öfkeyi barındıran yerlerden biri de git gide siyasallaşan Kızıl Yıldız tribünleriydi. Taraftarlar, Sırp Ortodoks azizlerinin ve aşırı milliyetçi romanlarıyla tanınan Sırp Yenilenme Partisi’nin başkanı Vuk Draskovic’in resimlerinden pankartlar hazırlıyorlar ve maçlarda bunları tribünlere asıyorlardı. Müsabaka sırasında söyledikleri marşlar ayrılıkçı mesajlar içeriyordu: Yugoslavya değil, Sırbistan!”³⁸

Sırp ve Hırvat kökenli Etnik kimliklerin karşılıklı kamplaşmasının sonucunda futbol, taraftar gruplarının örgütlenmeleri yoluyla milliyetçi şiddet ve siyaset için elverişli bir aygıt haline gelmekteydi. Bazı yorumlarda Yugoslavya’nın dağılmasının başlangıcı olarak simgeselleştirilen, 13 Mayıs 1990’daki Dinamo Zagreb ve Kızıl Yıldız arasındaki karşılaşma, iç savaşın ilk işaretlerini vermesi açısından önem arz etmektedir:

“Holigan savaşları tarihinde böylesi bir muharebe görülmemişti. Kızıl Yıldız takımı Avrupa Kupası’nu kaldırmadan bir yıl önce, ezeli düşmanı olan Dinamo Zagreb’le karşılaşmak için Hırvatistan deplasmanına gitmişti. Yugoslavya’nın çoklu etnik devletinden geriye hiçbir şeyin kalmadığını gösteren en sağlam işaretler bütün Zagreb boyunca görülebilirdi. İki hafta kadar önce Hırvatlar, aynı zamanda eski bir general ve

³⁸ Foer, 2012, age, s.24-25.

Partizan Belgrad kulübünün eski başkanı olan, aşırı milliyetçi Franjo Tudjman'ı iktidara getirmişlerdi. Tudjman'ın, Nazilerle işbirliği yaparak yüz binlerce Sırp'ın öldürülmesine yol açan, Hırvat faşistlerinin sembolü Ustache³⁹ simgelerini sahiplenmesi, Hırvatların uzun süredir kış uykusunda olan milliyetçi ihtiraslarını uyandırmayı başarmıştı".⁴⁰

Yugoslavya'daki Sırp-Hırvat savaşının başlamasında, bir prototip haline gelmiş olan Kızılyıldız – Dinamo Zagreb maçına bu etnosentrik bakış açısına dayalı toplumsal gruplaşma süreciyle gelindi. Trabzonspor'un Hırvat futbolcusu Hrvoje Cale'nin Kızılyıldız-Dinamo Zagreb maçının, Yugoslavya'nın dağılması ve Sırp-Hırvat savaşının şiddetlenmesindeki etkilerini açıklaması açısından önemlidir:

"Maçta polis ile yaşanan atışmalar kavgaya dönüştü. Kızılyıldızlı taraftarlar, Dinamo Zagreb taraftarlarına küfür etmeye başladılar. Karşılıklı tribünlerde oturan taraftarlar tahrik olunca, aradaki bariyerler kırılarak aşılmaya çalışıldı. Güvenlik güçlerinin çoğu o gün Sırplardan oluşuyordu ve kalabalık Zagrebliler, sahaya girmeyi başarmıştı. Doğal olarak da Sırp polisler ve Hırvat taraftarlar arasında büyük bir kavga çıkmıştı. Polis, Dinamo Zagreb taraftarlarına saldırırken, futbolcuları da büyük öfke kaplamıştı. En çok öfkelenen efsane futbolcu Boban, bir anda öne atlayarak Sırp polise tekme ve yumruk attı. Boban'ın

³⁹ Yugoslavya'daki Hırvat Faşist hareket, "Ustaşa", erişim tarihi 11.08.2012, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Usta%C5%9Fa>.

⁴⁰ Foer, s.21.

*bu hareketi onu Hırvatistan'da ilah durumuna getirdi."*⁴¹

Hırvat Futbolcu, Yugoslavya'da bölgesel bir lig kurulması durumunda ise farklı etnik gruplarından karşılıklı düşmanlıkları tetikleyeceğini vurgulamaktadır. Bu tehlikeleri ise şu şekilde dile getirmektedir:

*"(...)böyle bir ligin kurulabileceğine inanmıyorum. Çünkü taraftarlar arasında çok büyük husumetler var. Bu husumetler giderilmediği sürece her maç bir olay çıkacaktır. Sporun birleştirici özelliğini kullanarak böyle bir uygulamaya doğru gibi gözükse de birçok insan hala savaştan kalan hatıralarıyla yaşamaya devam ediyor. Henüz her şeyin dumanı bu kadar üstüneyken bunu yapmak riskli olabilir. Savaş insanların ölmesinden başka bir şey değil. Konuşarak ve uzlaşarak halledebileceğiniz konuları, savaşı halletmeye çalışmak çok kötü. Ben, ailem ve halkım bunu yaşadık ve yakından gördük."*⁴²

Glasgow Rangers-Celtic Rekabeti: Protestan - Katolik, Mezhep Çatışması

Britanya'da yıllarca var olan terör sorunu, Protestan ve Katolik mezheplere mensup toplumsal kesimlerin çatışmasına dayanmaktadır. Nadiren, etnik çatışma olarak da değerlendirilmektedir.⁴³ Bu sorun özellikle Britanya'ya bağlı Katolik nüfusun yoğun olduğu Kuzey İrlanda'nın adadan ayrılma ve bağımsızlık taleplerine dayanır. Ancak bu

⁴¹ "Savaş Başlatan Maç: Dinamo Zagreb-Kızılyıldız", erişim tarihi 07.05.2012, <http://www.ofansif.com/basin-yayin/spor-haberleri/savas-baslatan-mac-dinamo-zagreb-kizilyildiz/261.aspx>.

⁴² "Savaş Başlatan Maç: Dinamo Zagreb-Kızılyıldız", erişim tarihi 07.05.2012, <http://www.ofansif.com/basin-yayin/spor-haberleri/savas-baslatan-mac-dinamo-zagreb-kizilyildiz/261.aspx>.

⁴³ Fenton, s.1.

mezhep çatışması, İskoçya futbolunda tarihsel bir futbol rekabetine neden olmuştur. Mezhepçilik, Protestan İskoçlar ve Katolik İrlandalılar arasında genel olarak toplum ve futboldaki etnik bölünmenin tarihini yansıtır.⁴⁴

Gallagher⁴⁵, Old Firm⁴⁶ olarak adlandırılan Glasgow Rangers – Celtic maçlarında, Protestan ve Katoliklerin karşılıklı olarak, milliyetçi duygularının yükseldiğini ve savaş metaforlarının kullanıldığını vurgular. Bu rekabetin, işçi sınıfından gelen iki rakip toplumsal grubun, futbol rekabetleri yoluyla kimlik inşasına katkıda bulunduğunu ve emniyet süpabı olma potansiyelini dile getirir. Finn ve Gullianotti⁴⁷, İskoçya’da futbolun, etnik ayrımcılık ve dışlanmanın bir biçimi olarak kullanımının, geleneksel olarak katı dini mezhepçiliğin kullanımı tarafından kamufle edildiğini ileri sürer.

“Hristiyanlar arasındaki dini bağnazlık, İngiliz futbolunun bir sorunu değil. Bazı inançların bir takımla ilişkili olması dinden çok demografiyle ilgili. Ancak, İskoçya’da ve özellikle Celtic ile Rangers’ın ait olduğu batı kıyısında dine, Kuzey İrlanda dışında Batı Avrupa’nın hiçbir yerinde olmadığı kadar büyük bir önem yüklenir. Futbol dünyasının başka hiçbir yerinde belli iki takımın birbirleriyle oynaması, dini farklılıklar yüzünden bu kadar çok nefret ortaya çıkmasına neden olmaz”⁴⁸

⁴⁴ Gerry P.T Finn, Richard Giulianotti, “Local Contests and Global Visions: Sporting Difference and International Change”, *Football Culture: Local Contests, Global Visions*, (ed.) Gerry P.T Finn, Richard Giulianotti (London: Frank Cass Publishers, 2000), s.3.

⁴⁵ Tom Gallagher, *Glasgow: The Uneasy Peace: Religious Tension in Modern Scotland* (Manchester, Manchester University Press, 1987), s.1-3.

⁴⁶ Rangers FC ve Celtic FC arasındaki tarihsel rekabetin ticari boyutunun önemini vurgulamak için kullanılan terimdir.

⁴⁷ Finn ve Giulianotti, s.3.

⁴⁸ Craig McGill, *Futbolun Karhanesi: Futbol Taraftarlarının Elinden Nasul Kayıyor?* (çev. Can Cemgil, İstanbul: İthaki Yayınları, 2006), s.243.

İki takımın taraftarları arasında oluşan rekabetin mezhepsel ya da etnik gerilime dayanması, stadyum dışındaki toplumsal hayata yansıyan şiddet olaylarına da neden olmaktadır. Celtic taraftarlığı ve Celtic takımını temsil eden renklerin, çoğunlukla İrlanda'lı ve Katolik kimliğiyle özdeşleştirildiği göze çarpmaktadır. 1999 yılında İskoçya'daki Katolik İrlandalıların maruz kaldığı bazı şiddet olayları bunu ifade etmesi açısından açıklayıcıdır:

“Bir Celtic taraftarı olan Carl McGroarty, bir bardan ayrılırken atılan bir okla göğsünden vuruldu. Başka bir genç taraftar olan Liam Sweeney ise Çin restoranında yemeğini beklerken saldırıya uğradı. Sweeney'nin üzerinde Celtic'i çağrıştıracak hiçbir giysi ya da aksesuar bulunmuyordu fakat üzerinde yeşil bir kazak vardı ve yemeğini alması için ismi okunmuştu. Bu kazak ve ismi, onun İrlanda kökenli bir Katolik olduğunu ortaya çıkarmaya yetti. Saldırganlar Sweeney'yi restorandan çıktıktan sonra izlediler ve birçok kez bıçakladılar(...).”⁴⁹

Bradley⁵⁰, İskoçya'nın çeşitli futbol takımlarının taraftarlarına yönelik yürüttüğü araştırmasında bu rekabetin tarafları hakkında ayrıntılı sosyolojik sonuçlara ulaşmıştır. Rangers taraftarlarının, %80'i İskoçya ulusal futbol takımının maçlarına gittiğini, Celtic taraftarlarının ise %54'ünün bu maçlara asla gitmediğini belirtmiştir. Araştırmadaki diğer bir veri ise Kuzey İrlanda'daki çatışmayla ilgili görüşlerdir. Araştırmaya katılan Rangers taraftarlarının %73'ü Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ta kalmasından yanayken, Celtic taraftarlarının %79'u Serbest İrlanda Cumhuriyeti'yle birleşmekten yanadır. Bu sonuçlar,

⁴⁹ McGill, age, s.250-251.

⁵⁰ Joseph M. Bradley, “We Shall Not Be Moved! Mere Sport Mere Songs?: A Tale Of Scottish Football”, *Fanatics!: Power, Identity And Fandom In Football*, (ed.) Adam Brown (London: Routledge, 1998), s.211-213.

Celtic taraftarı olmak ve İrlanda arasındaki güçlü kültürel politik bağları ortaya koymaktadır.

İskoçya'daki bu futbol rekabetinin Kuzey İrlanda'yla da derin bağları bulunmaktadır. Bilindiği gibi Kuzey İrlanda, uzun yıllar boyunca etnik teröre maruz kalan bir ülkedir. Kuzey İrlanda'daki Katolik toplum, İrlanda'yla birleşmeyi istemektedir. Bunun doğal sonucu olarak bu mezhepsel futbol rekabeti, simgesel gücünü, toplumsal çatışmanın terör düzeyinde şiddetli olduğu Kuzey İrlanda'da da göstermektedir. Söz konusu durum, Foer tarafından açıklıkla ifade edilir:

“Ezeli Müessese maçları, Kuzey İrlanda'yı belki de Glasgow'da olduğundan daha kuvvetli bir biçimde karıştırıyor. Glasgow'daki şiddet, çoğunlukla sarhoş serserilerin yollarının şans eseri kesişmesine bağlıken; Kuzey İrlanda'da şiddet, Katolik ve Protestan mahallerini ayıran sınırdaki düzenli olarak gerçekleşiyor. İskoçya'ya vardığım gün, karşı kıyıda Derry şehrinde, bütün gece sürecektir bir savaş alevlenmişti. Ezeli müessese maçı, geleneksel bir Protestan yürüyüşüne denk gelmiş; ateşle barut yan yana gelince de patlama kaçınılmaz olmuştu. Haberlerde, yanan arabaların parlamaları, Katoliklerin Protestan kutlamasını kesmek için hep beraber şehir merkezine yürümeleri, Katoliklerin polisleri havai fişek atmaları görüntüleri vardı. Bıçaklama ve silahlı çatışma olayları bildirildi.”⁵¹

Bradley'e göre Celtic, İskoçya'daki İrlandalı varlığının bir kanıtıdır. İskoçya'da dışlanan ve ihmal edilen İrlanda diasporası için 'Celtic'

⁵¹ Foer, s.64.

kulübü, bir sembolden öte, İrlandalı kimliğinin ifadesi ve inşası için bir kamusal alan işlevi görür.⁵²

Türk Futbolunda Kürt Kimliği: Diyarbakırspor

Futbol, dünyadaki benzer örneklerin de gösterdiği gibi, Türkiye’de de, yaklaşık 30 yıldır devam eden etnik ve politik bir meselenin projeksiyon alanı olabilmektedir. Bu anlamda Diyarbakırspor’un, özellikle 90’lardan 2000’lere etnik terörün ulusal güvenlik meselesi haline geldiği yıllarda, Kürt meselesi ve etnik terör bağlamında yapılan tartışmalara zaman zaman dahil olduğu göze çarpar. Diyarbakırspor’a, aynı bölgedeki diğer takımlardan ayrı bir önem atfedilmesinin ise etnik kimlikle ilgili simgesel özelliğinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Arhan, Diyarbakırspor’un Kürt kimliğiyle özdeşleştiğini ileri sürerek, bölge insanı açısından simgesel önemini şu ifadelerle açıklamaktadır:

“(...)Diyarbakır’a duyulan sempatinin asıl nedeni, kimlikle ilgilidir. Yani Kürt olmakla ilgilidir. Diyarbakırspor’un Süper Lig’e yükselmesinin Diyarbakır şehrinde kutlanması doğaldır kuşkusuz. Ancak bu sevincin, Kürtlerin yoğunlukta olduğu diğer illerde de paylaşılmasının altında yatan neden, “Diyarbakırspor olgusu”nun bir Kürt temsili olmasıdır. Daha önce Vanspor, Erzurumspor, Sürtspor da Süper Lig’de mücadele vermişlerdi. Dahası, Gaziantepspor, yıllardır zirve ligdeki mücadelenin içinde. Ama Kürtler genel anlamda bu takımların hiçbirine Diyarbakırspor kadar değer ve destek vermedi.”⁵³

Kürt Sorunu ve futbol ilişkisi bağlamında devlet yöneticilerine ve hükümetlere birçok eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştirilerden biri,

⁵² Joseph M. Bradley, “Sport and the Contestation of Ethnic Identity: Football and Irishness In Scotland”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol 32, No 7, (2006):1189-1208.

⁵³ Faruk Arhan, *Diyarbakırspor: Düğünde Kalabalık, Taziyede Yalnız* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), s.193.

futbolun Kürt Sorunu'nda bir "emniyet süpabı" olarak kullanılma düşüncesidir. Bu düşünceye göre, bölgede organize edilen futbol yoluyla etnik düşmanlıklar azaltılacak, çok bilindik bir söylem olan "spor, kardeşliktir" retorikleriyle, Kürt kökenli toplumsal grupların depolitizasyonu sağlanacaktır. Burada, Marksist kuramcı Althusser'in⁵⁴ kavramsallaştırmasını hatırlayacak olursak, 'spor', Devletin İdeolojik Aygıtlarından(DİA) biridir ve 'Kültürel DİA' işlevi üstlenir. Kürt Sorunu'nda da futbolun, bir kültürel dia işlevi üstlenerek, sistemin meşrulaştırılması için kullanılan araçlardan biri olduğu söylenebilir. "Althusser'e göre, ideolojik devlet aygıtları, üretim ilişkilerini üreterek yerleşik düzene boyun eğişi kalıcılaştırmaktadır".⁵⁵ Böylelikle spordan, Türk-Kürt veya biz-onlar ayrımlarının azaltılması konusunda yararlanılacak; spor, sosyal bütünleşmeye katkıda bulunacaktır. 12 Eylül 2010 tarihinde yapılacak anayasa değişikliği referandumu öncesi, Galatasaray'da uzun yıllar oynamış eski milli futbolcu Hakan Şükür'ün, İktidar partisinin desteklediği 'Evet' oyları için Diyarbakır'a götürülmesi de sporun ideolojik işlevlerinden yararlanılmasına bir başka örnektir.

Kılıç⁵⁶ da, Güneydoğuyu güçlü bir şekilde temsil etmesi açısından Diyarbakır şehrinin takımı Diyarbakırspor'un, devletin terörle mücadele sürecinde futbolu finanse etme politikasının simgesi olduğunu vurgular. Diyarbakırspor'un diğer bölge takımlarından farklılık arz ettiği ve Kürt temsilinde görece güçlü bir yönü olduğu vurgusu ise, devletin belli dönemlerde bu kulübe verdiği önemin zeminini oluşturduğu söylenebilir. Bora, 1990'ların başından itibaren, Diyarbakırspor hakkında, Türkiye'de bazı bölgelerde oluşan genel algıyı aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

⁵⁴ Louis Althusser, *Yeniden-Üretim Üzerine* (çev. A. Işık Ergüden-Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları, 2008), s.129.

⁵⁵ Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi* (çev. Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010), s.335.

⁵⁶ Ecevit Kılıç, *Politik Goller* (İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006), s.64.

“Gayrinizami harp ve milliyetçiliğin hükmündeki 1990’larda, Diyarbakırspor’un bir “kimlik takımı” olduğu fikri, belki onun taraftarlarından bile fazla, rakiplerinin kafasında berraktır. Milliyetçi dolduruşa açık tribün kitleleri, Diyarbakırspor’un şahsında PKK’yı görmektedir. Diyarbakırspor maçları, “PKK=teröristler=bütün Kürtler” denkleminin tezahürüne en serbest fırsat veren vesilelerdir. 1990’ların başından itibaren Diyarbakırspor gittiği birçok deplasmanda, Kayseri’de, Mersin’de, Konya’da, Yozgat’ta “Kahrolsun PKK”, “PKK dışarı!” tezahüratıyla karşılanmakta, otelde taciz edilmekte, tribünlerdeki taraftarları hakaret ve saldırıya uğramaktadır.”⁵⁷

1999’da Öcalan’ın Kenya’da yakalanıp, Türkiye’ye getirilmesiyle PKK terör örgütü uzun süreli bir ateşkes ilan etti. PKK yöneticisi Murat Karayılan’ın 1 Haziran 2004’te ateşkesin sona erdiğini açıklamasıyla beş yıllık bir ateşkes sürecinin ardından, terör eylemleri artmaya başladı. Bora, bu sürece girilmesiyle, ülkede Diyarbakırspor’a karşı olumsuz tavırların bu sürece koşut olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır:

“Diyarbakırspor düşüşe geçerken, “umumi durum” da nispeten ılıman olmaktan çıkmış, tekrar gerilmeye başlamıştı-silahlar patlıyordu yine. Bunun doğrudan yansıması, Diyarbakırspor’un yine deplasmanlarda “Kahrolsun PKK” tezahüratıyla karşılanması oldu. “Farklılığı” ve muhalifliği ile şöhret kazanmış Beşiktaş’ın “Çarşı” tribünü bile “PKK dışarı” diye

⁵⁷ Tanıl Bora, “Yeşil-Kırmızı, Şark’ın Yıldızı: Boş Kale, Qibrak!”, *Dünya Gözüyle Futbol, Cogito*, Sayı 63, (2010):66-67.

bağırıyordu 2005 sonbaharında. 2006 Nisanında, Ankaraspor-Diyarbakırspor maçında, hiç böyle bir adet yokken, boş kale arkası tribününe kocaman bir Türk bayrağı asılmıştı. Kimi futbol yorumcuları, Diyarbakırlı seyircilerin maçtan önce çalınan İstiklal Marşını söylemediğine veya “mırıldanarak söylediğine” dikkat çekerek çemkiriyorlardı”⁵⁸

Kürt Açılımı sürecine denk gelen iki karşılaşmada ise olaylar çıktı. Bu iki karşılaşmada da Diyarbakırspor’un rakibi Bursaspor’du ve Bursaspor’un tribünleri milliyetçi hassasiyetleriyle tanınıyordu. 26 Eylül 2009’daki Bursaspor-Diyarbakırspor maçı ve sonrasında ligin 24. haftasında 6 Mart 2010 tarihinde Diyarbakır’da oynanan maçta da olaylar çıktı. Maçın 17. dakikasında tribünlerden atılan yabancı maddeler yardımcı hakeme ve Bursaspor’lu futbolcuya isabet etti. Maç tatil edildi ve sonrasında çıkan Türkiye Futbol Federasyonu tarafından çıkarılan kararda Diyarbakırspor hükmen mağlup edilip, üç maç tarafsız sahada oynama cezası verildi. Kürt açılımının gündemde olduğu kritik bir döneme de gelen bu karşılaşmalardaki olaylar zincirine 14 Mart 2010 günü İstanbul’da İBB’yle oynanan karşılaşmadaki gerilim de eklenmiştir. Diyarbakırspor’lu taraftarlar bu karşılaşmada ‘Herkes kardeş, Bursa kalles’ diye tezahürat yaparlar. İBB’nin 87. dakikada 1-0 öne geçmesiyle Diyarbakırspor taraftarının sahaya inmesi maçın tatil edilmesine neden olurken, olaylara karıştıkları iddiasıyla 10 Diyarbakırspor taraftarı gözaltına alınır.⁵⁹

‘Kürt Açılımı’ olarak adlandırılan sürecin başlamasıyla, devlet tarafından Diyarbakırspor’a verilen desteğin çekilmesine” yönelik eleştiriler de ileri sürülmektedir. Eleştiriler, yine Diyarbakırspor’un belli dönemlerde bilinçli olarak siyasi hesaplarla kullanılması konusunda

⁵⁸ Bora, 2010, s.69.

⁵⁹ Arhan, s.160-168.

düğümlemektedir. Kürt Açılımı, devletin Kürt politikasında nihai çözümü üretecek, PKK'lı militanların Habur sınırından Türkiye'ye giriş yapması, ülkede bir barış ortamı yaratılmasına katkıda bulunacak, bu durum diğer militanların da gelişini tetikleyecektir. Arhan'ın ifadeleri, Kürt Açılımı devreye girince futbolun gözden düştüğüne ve Diyarbakırspor'a karşı devlet ilgisinin azaldığına yöneliktir:

“(...) AKP, İBB, Kayserispor, ilk dönemlerinde Kasımpaşaspor gibi takımlara ilgiyle birlikte destek sunarken, Diyarbakırspor'a bu desteğin yerel seçimlerde partinin aldığı hezimetlerle rafa kaldırıldığını görüyoruz. Buna karşın takımın Türk hükümetleri için hep yedek güç olarak görülmesi ve bir enstrüman olarak kullanılması fikri ve niyeti, (ki bakınız Diyarbakırspor 1977 ile 2012 arasında ya 1. Lig'de ya da 2. Lig'de yer alıyordu) AKP'nin açılım paketiyle tümünden rafa kaldırılmış oldu. Çünkü AKP'ye göre Kürt sorunu, açılım ile birlikte kesinkes çözülecekti. Hal böyle olunca 2009 ile başlayan yeni süreçte takıma da eskisi gibi devlet ilgisi iyice azalmış oldu. Ve takım kendi haline bırakılmakla kalmadı adeta geçmişin de intikamı alındı. Türkiye Futbol Federasyonu da burada görevini iktidarın paralelinde, layıkıyla yerine getirdi ve takım 3. Lig'e kadar geriledi(...)”⁶⁰

Hindistan'da Futbol ve Etnik Gerilim: Mohun Bagan – East Bengal

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İngiltere'nin çekilmesiyle bağımsızlığa kavuşan Hindistan'da otorite sorunu oluştu. Hint Yarımadası'nda

⁶⁰Doğan Durgun, “Kürtlere Dair Her şey Dışarı!”, 09.07.2012, erişim tarihi 23.07.2012,

http://www.ozgurgundem.com/index.php?haberID=44254&haberBaslik=K%C3%BCrtler%20dair%20her%20%C5%9Fey%20d%C4%B1%C5%9Far%C4%B1!&action=haber_detay&module=nuce&authorName=Do%C4%9Fan%20DURGUN

yaşayan Hindu ve Müslümanlar arasında anlaşmazlık vardı. Ghandi ve Nehru'nun önderliğini yaptığı Kongre Partisi bir bütün olarak bağımsızlığı isterken, Muhammet Ali Cinnah'ın Müslüman Birliği Partisi Müslümanların ayrı bir devlet kurmasını istiyordu. Bunun nedeni, Hindistan'ın bir bütün olarak egemenliğini kazanması durumunda, Müslümanların ülkede çoğunluğu oluşturan Hindu'ların egemenliği altına girmesi olasılığıydı. İngiltere'nin Hindistan'dan çekilmesiyle, 15 Ağustos 1947'de Hindistan ile Pakistan iki ayrı bağımsız devlet olarak kuruldu. Hint Yarımadası'nın kuzeybatısındaki Pencap bölgesi ve Bengal'in doğu bölgesi Pakistan oldu. Hindu bölgesinde yaşayan 6 milyon Müslüman Pakistan'a, Pakistan'da yaşayan 4.5 milyon Hindu Hindistan'a göç etti.⁶¹

Kolonyalizm döneminde Hintliler futbolu milliyetçi, toplumsal ve bölgesel kimlikleri ifade etmek için kullandılar. Kolonyalizmden bağımsızlığa geçiş süreci, futbola bundan daha öte bir boyut kattı. Bölünmeyi izleyen dönemde, şimdiki ismi Bangladeş olan Doğu Pakistan'dan Batı Bengal bölgesine geniş oranda olan Hindu göçü; Bengal toplumunda kültürel çatışmayla sonuçlanan ciddi sosyo-demografik gerilime neden oldu. Doğu Bengal Hindular'ının bölgesel kimliği, Doğu Bengalli'leri alaycı bir tavırla 'Bangals' olarak isimlendiren Batı Bengal'in yerleşik Hindularıyla çatıştı. Kalküta'daki bu grup (Bangals) şehre egemen olmak için Batı Bengal Hindularıyla rekabet etmeye başladı. 'Bangals' olarak yaftalanan bu göçmenler düşmanlığın olduğu bir çevrede hayatta kalmak için yaşamlarını kazanmak, sosyal bir konum edinmek, ekonomik güç elde etmek, kültürel olarak onaylanmanın şiddetli bir mücadelesini verdiler. Batı Bengal'de yaşayan yerlileri ise 'Ghatis' olarak adlandırdılar. Hindistan toplumunda 'Ghati-Bangal' çatışması, etnik rekabeti özetler. Bu rekabetteki kimlikler;

⁶¹ Sander, s.291-292.

'Primordialist' olmaktan ziyade inşa edilen ve daha çok, araçsallaştırılmış kimlikler olarak görünmektedir.⁶²

Söz konusu toplumsal çatışma futbol sahalarına da yansımıştır. Göçmenler yeni topluma entegre olmak ve kültürel kimliklerini korumak için çeşitli yollar aradılar. Futbol, bu bağlamda, Doğu Bengal Hinduları'nın etnik ve kültürel kimliğini tesis etmek için bir kültürel araç olarak uygun bir yoldu. Kalküta, 'Ghatis' kulübü Mohun Bagan ve 'Bangals' kulübü Doğu Bengal arasındaki şiddetli rekabet yoluyla üretilen, yerlilerin ve göçmenlerin kimliklerinin çatıştığı bir kültürel alan haline geldi. Bu durum Hindistan futbolundaki milliyetçi duyguları paradoksal bir yönde etkiledi. Mohun Bagan ve Doğu Bengal arasındaki, bu takımlara şiddetli bir bağlılık duygusuna dayalı gelişen kulüp rekabeti; Hindistan'da bir zamanlar ulusal düzeydeki yarışmalarda oluşan duygulara baskın geldi.⁶³

East Bengal (Doğu Bengal) ve Mohun Bagan takımları arasındaki ilk karşılaşma 1925'te yapıldı. Bu safhada, Doğu Bengal'liler iş ve ticaret için Kalküta'ya göç eden küçük bir topluluğu simgeliyordu. Bu safhada, Doğu Bengal takımı, politik ya da etnik bir farklılığı temsil etmediği için, Batı Bengal'in takımı Mohun Bagan'la oynamaktan hoşnutsuzluk duymuyordu.⁶⁴

Hindistan'ın bölünmesinden önce iki takım arasında böyle bir rekabet yoktu. Mohun Bagan Hindistan Futbol Birliği Kupasını (IFA Shield) kazandıktan sonra Hindistan'ın en önemli takımı haline geldi. Müslümanları temsil eden bir takım olarak kurulan ve Hindistan'ın bağımsızlığına gidilen süreçte, özellikle 1934-1938 arası yıllarda her sezon lig şampiyonu olan 'Mohammedan Sporting Club' 1930 ve 1940'lı

⁶² Boria Majumdar, "Ghati-Bangal On The Maidan: Subregionalism, Club Rivalry and Fan Culture In Indian Football", *Soccer & Society*, Vol 9, No 2, (2008):287.

⁶³ Majumdar, age, s.287.

⁶⁴ Paul Dimeo, "Loyalty Splits The City into Two':Football, Ethnicity and Rivalry in Calcutta", *Fear and Loathing In World Football*, (ed.) Gary Armstrong ve Richard Giulianotti (Oxford, 2001), s.108.

yıllarda önemli bir takım olurken, 1942’de birinci lig şampiyonu olan Doğu Bengal takımı üçüncü büyük takım olarak bu ikiliye katıldı. Doğu Bengal takımı, Müslüman duygusunu temsil eden ve Müslüman oyuncularından kurulu Mohammedan Sporting Club gibi, benzer bir amaca hizmet etti. Temel fark, Müslüman kulübün çeşitli Hindu futbol kulüpleriyle rekabeti toplumsal şiddete neden olurken, Doğu Bengal ve Mohun Bagan kulüpleri birbirlerine yönelik arkadaşça bir duygu içindeydi. 1947’deki büyük politik değişime kadar, iki kulüp birbirini kardeş olarak değerlendirdi. 1947’den önce Müslümanlar ve Hindular İngilizlere karşı birleştiler. 1947’de göçe dayanan etnik bölünme, Hinduların kendi içinde toplumsal ayrışmaya sebep oldu.⁶⁵

1970’lerde Hindistan futbolunun bu bölgesel kimliklerinde saldırganlık eğilimi daha fazla arttı. 1971’de Doğu Pakistan’ın ayrılması ve Bangladeş’in kuruluşu Batı Bengal bölgesine yeni bir Hindu göçüne neden oldu. Doğu Bengal kulübü, göçmenlerin kültürel kimlik ifadesi için bir toplanma alanı olarak hizmet ettiği için, bu durum kulübe desteği genişletti. 1970’lerin ilk yarısı kulüp için görkemli bir dönemdi.⁶⁶

Hintli ekonomist ve gazeteci Mohan Padmanabhan’ın görüşlerine göre, bu Hindular arasında hayatın her alanında bölünme yaşanmaktadır. Yemek alışkanlıkları, konuşma biçimi, ortak dil (lingua franca), giyim tarzları, kılık ve görünüş de bu farklara dahildir. Bu tesadüfi olarak onları gözlemleyen birine tuhaf gelebilir. Aynı topraktan olan insanlar arasında, nasıl böyle farklar olabilir? Mohun Bagan taraftarı kendisini daha eğitilmiş, finansal olarak daha iyi durumda, köken ve toplumsal konum olarak daha iyi durumda olduğunu

⁶⁵ Dimeo, 2001, s.109-112.

⁶⁶ Kausik Bandyopadhyay, “The Nation and Its Fragments’: Football and Community In India”, *Soccer & Society*, Vol 9, No 3, (2008):387.

düşünürken, Doğu Bengal'lileri genel olarak kaba, çabuk öfkelenen bir toplum olarak düşünür.⁶⁷

Sonuç

Bu çalışmada irdelenen sorunsal ve dünyadaki örneklerden yola çıkarak bazı ihtimaller öngörülebilir ve hipotezler ortaya atılabilir. Birincisi; futbolun, etnik ya da milli kimlikleri temsil eden araçlardan biri olabilme potansiyelidir. İkincisi, futbolun, etnik ya da siyasi gerginliklerin başka yollarla sürdürülmesini sağlayan bir alan olabildiğidir. Üçüncü ise, futbolun, etnik kimliklere dayalı söylemlerin ifade edildiği ve politik tepkilerin ortaya konulduğu bir kamusal alan imkanı sunabilmesidir.

Futbol taraftarlarının, kulüpleri kişisel bir projeksiyon alanı olarak kullandıkları söylemlerinde de doğrulanır. Çoğu futbol taraftarı, desteklediği takım için sıklıkla birinci çoğul şahıs, yani 'Biz' ifadesini kullanır. 'Biz' zamirinin kullanımı, kulüp ve taraftar arasındaki ilişkiyi gösterir. Futbol kulübü sadece taraftarlık açısından değerlendirilmez ve birlik duygusunun oluşmasını sağlar. Bu durum sıklıkla bir topluluk fikrini içerir; kulüp ve onu destekleyen taraftarlarından 'Biz' diye söz edilir.⁶⁸ Dünyadaki belirli futbol kulüpleri, bazı etnik toplulukların ve azınlıkların temsilcisi haline gelerek, etnik anlamda bir 'Biz' duygusunun inşasına katkıda bulunabilir. İncelediğimiz örneklerin de gösterdiği gibi, futbol kulüplerinin etnik siyasetin projeksiyon alanı olabildiğini görüyoruz.

Hobsbawm⁶⁹, en az politize olmuş bireylerin bile spor yoluyla milli duygularının yükseldiğini, 'millet' olarak algılanan, 'milyonların oluşturduğu bu hayali topluluğun on bir isimli bir ekipte daha gerçek görüldüğünü' vurgular. Spor, bu yönüyle milletlerarası gövde gösterisi

⁶⁷ Dimeo, s.116.

⁶⁸ Cornel Sandvoss, *A Game of Two Halves: Football Fandom, Television and Globalization* (London: Routledge, 2003), p.35.

⁶⁹ Hobsbawn, s.171.

yapılan bir alan haline gelebilmekte ve milliyetçilik ideolojisi doğrultusunda araçsallaştırılmaktadır. Futbol bir bakıma milli ya da Etnik milliyetçi duyguların ifadesi için uygun bir alan sunmaktadır.

Boniface⁷⁰, devletler arasında yasaklanan savaş statlara mı sığınır? Spor, şoven tutkuları azdırmakta mıdır ya da yeşil çimlerde düşmanlıkları ortadan kaldırarak bir çatışmanın önüne mi geçer? gibi sorular ortaya atar. Bu sorulara doğruluğu kesinleşmiş cevaplar vermek bazı güçlükler doğurabilir. Sporun toplumsal işleyiş için bir emniyet süpabı işlevine sahip olduğu söylenebilirken, bir ülkedeki mevcut toplumsal çatışmalar için uygun ortam sağlayabilme potansiyelinden de bahsetmek gerekir. Futbolun etnik ve milli kimliklerin ya da şoven duyguların rahatça ifade edildiği bir alan olduğu; Yugoslavya, İspanya, İskoçya ve çeşitli ülkelerde yaşanan tecrübelerden de görülmektedir.

Ancak futbolda etnik kimlikleri simgeleyen takımlara karşı ilgi duyan ya da duygusal bağlanım gösteren herkesin etnik milliyetçiliğe dayanan hisler geliştirdiğini söylemek de yanılığ doğurabilir. Fişek⁷¹ de, İspanya'da Barcelona kulübünün Katalan ulusçuluğunu simgelemesine rağmen her Barcelona taraftarınının Katalan ulusçusu olarak nitelenemeyeceğini ve buna benzer örneklerin bir simge ve özdeşleşme örneği oluşturduğunu vurgular. Bu simgeler toplumsal gerçekliği tam olarak yansıtmayabilir. Simgelerden yola çıkarak toptancı çıkarımlar yapmak yanılığa götürebilir.

Etnik kimliklerin futbolun araçsallaştırılması yoluyla tekrar üretilmesiyle ilgili bir başka akla gelen, bazı kulüplerin iktidara karşı direniş simgeleri haline gelmeleridir. Castells, kimlik inşası kavramsallaştırmasında; kimliğin toplumsal inşasının her zaman iktidar ilişkilerininin damgasını vurduğu bir bağlamda gerçekleştiğini, bir kimlik inşası türü olan 'Direniş Kimliği'nin ise hakim olan tarafından

⁷⁰ Pascal Boniface, *Futbol ve Küreselleşme* (çev.İsmail Yerguz, İstanbul: NTV Yayınları, 2007), s.108.

⁷¹ Fişek, s.29-30.

değersiz görülen veya damgalanan konumlarda bulunan aktörler tarafından geliştirildiğini ileri sürer. Direniş kimliği, baskıya karşı kolektif direniş biçimleri inşa ederek, direnişin sınırlarının özelleştirilmesini kolaylaştırır.⁷² Katalan davasıyla özdeşleşen Barcelona örneğinde bir futbol kulübünün, iktidara karşı konumlanan bir direniş kimliğini simgelediği görülebilir.

Celtic kulübü, İskoçya'daki İrlandalı kimliğini temsil ederken; Hindu göçmenleri simgeleyen Doğu Bengal örneğinde ise yerleşik Hindulara karşı bir direniş kimliğinin örgütlendiği; futbolun, Hindu göçmenler için bir kimlik inşa alanı işlevi gördüğü söylenebilir. Diyarbakırspor ise 90'lı ve 2000'li yıllarda Türkiye'de etnik teröre dayanan siyasi konjonktüre göre Kürt kimliği bağlamında bir simgesellik kazanmış; bir bakıma futbolun dünyada etnik gerilimler etrafında örgütlenen örneklerinin bir tekrarı olmuştur.

Kaynakça

- Alili, Teoman, *Yugoslavya Dersleri*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010.
- Althusser, Louis, *Yeniden-Üretim Üzerine*, çev. A. Işık Ergüden-Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları, 2008.
- Arhan, Faruk, *Diyarbakırspor: Düğünde Kalabalık, Taziyede Yalnız*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Bandyopadhyay, Kausik, "The Nation and Its Fragments': Football and Community In India", *Soccer & Society*, Vol 9, No 3, (2008):377-393.
- Baumann, Zygmunt, *Sosyolojik Düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2009.
- Bilgin, Nuri, *Kolektif Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1999.
- Bilgin, Nuri, *Kimlik İnşası*, İzmir: Aşına Kitaplar, 2007.
- Boniface, Pascal, *Futbol ve Küreselleşme*, çev.İsmail Yerguz, İstanbul: NTV Yayınları, 2007.

⁷² Castells, s.14-16.

Bora, Tanıl, “Yeşil-Kırmızı, Şark’ın Yıldızı: Boş Kale, Qibrak!”, *Dünya Gözüyle Futbol, Cogito, Sayı 63*, (2010):64-73.

Bradley, Joseph M., “We Shall Not Be Moved! Mere Sport Mere Songs?: A Tale Of Scottish Football”, *Fanatics!: Power, Identity And Fandom In Football*, (ed.) Adam Brown, London: Routledge, 1998, s.203-218.

Bradley, Joseph M., “Sport and the Contestation of Ethnic Identity: Football and Irishness In Scotland”, *Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol 32, No 7*, (2006):1189-1208.

Brubaker, Rogers ve Laitin, David D., “Etnik ve Milliyetçi Şiddet”, çev. Kevser Güler, *Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 44*, (2008):211-238.

Brzezinski, Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, çev. Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005.

Castells, Manuel, *Kimliğin Gücü*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Colome, Gabriel, “FC Barcelona ve Katalan Kimliği”, *Futbol ve Kültürü: Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler*, (ed.) Roman Horak, Wolfgang Reiter, Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.125-132.

Dimeo, Paul, “Loyalty Splits The City into Two’:Football, Ethnicity and Rivalry in Calcutta”, *Fear and Loathing In World Football*, (ed.) Gary Armstrong ve Richard Giulianotti, Oxford, 2001, s.105-118.

Durgun, Doğan, “Kürtlere Dair Her şey Dışarı!”, 09.07.2012, erişim tarihi 23.07.2012,,

http://www.ozgurgundem.com/index.php?haberID=44254&haberBaslik=K%C3%BCrtlere%20dair%20her%20%C5%9Fey%20d%C4%B1%C5%9Far%C4%B1!&action=haber_detay&module=nuce&authorName=Do%C4%B1%20DURGUN

Eisenbürger, Gert, “Futbol Savaş mı?: El Salvador ile Honduras Arasındaki Çatışma (1969)”, *Futbolistas*, (ed.) Dario Azzellini ve Stefan Thimmel, çev. Serra Bucak, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2008.

Fenton, Steve, *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, çev. Nihat Şad, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2001.

Finn, Gerry P.T ve Giulianotti, Richard, "Local Contests and Global Visions: Sporting Difference and International Change ", *Football Culture: Local Contests, Global Visions*, (ed.) Gerry P.T Finn, Richard Giulianotti, London: Frank Cass Publishers, 2000, s.1-9.

Fişek, Kurthan, *Sporun Anatomisi*, İstanbul: YGS Yayınları, 2003.

Foer, Franklin, *Futbol Dünyayı Nasıl Açıklar?*, çev. H. İsmail Çırak, İstanbul: İthaki Yayınları, 2012.

Gallagher, Tom, *Glasgow: The Uneasy Peace:Religious Tension in Modern Scotland*, Manchester, Manchester University Press, 1987.

Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, çev. Şebnem Pala Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.

Goig, Ramón L. "Identity, Nation-State and Football In Spain. The Evolution of Nationalist Feelings In Spanish Football", *Soccer & Society*, Vol. 9, No. 1, (2008):56-63.

Hobsbawn, Eric J., *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.

Huntington, Samuel P., *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan, Y.Z. Cem Soydemir, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2011.

Jarvie, Grant, *Sport, Culture and Society*, Champaign: Routledge, 2006

Kapuscinski, Ryszard, *Futbol Savaşı*, çev. Gül Çagalı Güven, İstanbul: OM Yayınevi, 2000.

Keyman, Fuat, "Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*,(ed.) Nuri Bilgin, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997, s.283-294.

Kılıç, Ecevit, *Politik Goller*, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006.

Lemert, Charles, *Ethnicity and Ethnic Groups*,*The Cambridge Dictionary of Sociology*, Cambridge University Press, 2006.

- Maguire Joseph v.dğr., *Sport Worlds: A Sociological Perspective*, Champaign: Human Kinetics, 2002.
- Majumdar, Boria, “Ghati-Bangal On The Maidan: Subregionalism, Club Rivalry and Fan Culture In Indian Football”, *Soccer & Society*, Vol 9, No 2, (2008):286-299.
- McGill, Craig, *Futbolun Karhanesi: Futbol Taraftarların Elinden Nasul Kayıyor?*, çev. Can Cemgil, İstanbul: İthaki Yayınları, 2006.
- Ortaylı, İlber, *Yakın Tarihin Gerçekleri: Osmanlı'nın Çöküşünden Küllerinden Doğan Cumhuriyete*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Poloma, Margaret M., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, çev. Hayriye Erbaş, Ankara: EOS Yayınevi, 2007.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İstanbul: İmge Kitabevi, 2008.
- Sandvoss, Cornel, *A Game of Two Halves: Football Fandom, Television and Globalization*, London: Routledge, 2003.
- “Savaş Başlatan Maç: Dinamo Zagrep-Kızılyıldız”, erişim tarihi 07.05.2012,, <http://www.ofansif.com/basin-yayin/spor-haberleri/savas-baslatan-mac-dinamo-zagrep-kizilyildiz/261.aspx>.
- “Serbo Croatian War”, erişim tarihi 15.04.2012,, <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/croatia.htm>).
- Shobe, Hunter, “Place, Identity and Football: Catalonia, Catalanisme and Football Club Barcelona1899-1975”, *National Identities*, Vol. 10, No. 3, (2008): 329-343.
- Smith, Anthony D., *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Swingewood, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010.
- Volkan, Vamık, *Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*, çev. Özgür Karaçam, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2009.

Volkan, Vamık, *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*, çev. Medine Banu Büyükkal, İstanbul: Everest Yayınları, 2009
Yugoslavya'daki Hırvat Faşist hareket, "Ustaşa", erişim tarihi 11.08.2012,, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Usta%C5%9Fa>.

Künye:

Zelyurt, Mert Kerem, "Dünyanın Çeşitli Bölgelerinde Etnik Gerilimler Bağlamında Futbol", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II*, (2013):179-214.